

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Lahti, Vesa

Title: Lännen kultamailla

Year: 2015

Version:

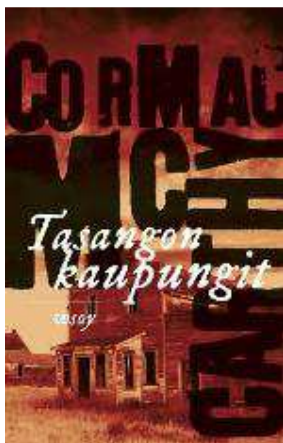
Please cite the original version:

Lahti, V. (2015). Lännen kultamailla. Maailmankirjat. Käännöskirjallisuuden verkkolehti, 28.12.2015. <http://www.maailmankirjat.ma-pe.net/?p=2163>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Cormac McCarthy: Rajatrilogia

Lännen kultamailla VESA LAHTI (28.12.2015)

Yhdysvaltalainen Cormac McCarthy (s. 1933) on palkittu kirjailija, jonka menestyneimmät ja kuuluisimmat teokset ovat *Veren ääriin* 1985, *Rajatrilogia: Kaikki kauniit hevoset* 1992, *Matka toiseen maailmaan* 1994, *Tasangon kaupungit* 1998, *Menetetty maa* 2005 ja *Tie* 2006. Hänet on mainittu usein myös Nobel-ehdokkaiden joukossa. McCarthy on verrattu amerikkalaisiin kirjailijoihin: Faulkneriin, Melvilleen, Hemingwayhin, Twainiin, Steinbeckiin ja vertailukohtia löytyy maailmankirjallisuudesta muitakin, kuten: Joyce, Cervantes, Marquez ja jos vaihdetaan muihin taidemuotoihin kuten esimerkiksi elokuvaan, niin yksi luonnollisimmista valinnoista on John Ford. Kolme näistä edellä mainituista teoksista on muokattu elokuviksi ja erityisesti *Menetetty maa* ja *Tie* ovat hankkineet menestystä ja palkintoja.

Rajatrilogian avaus: *Kaikki kauniit hevoset*

John Grady Cole lähtee ystävänsä kanssa rajan yli Meksikoon ja päätyy karjatilalle kesyttämään villihevosia. John rakastuu tilan omistajan tyttäreen ja tragedian ainekset ovat koossa. Väkivallan uhka leijuu ilmassa ja karun, tarunomaisen kauniina liekehtivän erämaan yllä.

”Toisinaan hän ratsasti aivan lagunon pohjoispäähän asti ennen kuin hevonen lakkasi värisemästä ja hän puhui sille koko ajan espanjaksi melkein raamatullisin sanankääntein toistellen uudestaan ja uudestaan vielä tauluihin kirjoittamattoman lain määräyksiä. Soy comandante de las yeguas, hän sanoi, yo y yo solo. Sin la Caridad de esta manos no tengas nada. Ni comida ni agua ni hijos. Soy yo que traigo las yeguas de las montañas, las yeguas jóvenes, las yeguas salvajes y ardientes. Ja kaiken aikaa tummalihainen sydän hänen polviensa alla takoi kaartuvien kylkiluiden holvissa kenen tahdosta ja veri sykki ja suolet liikkuiivat muhkeina sinisinäkierteinä kenen tahdosta ja vankat reisiluut polvi putkiluu ja jänteet kuin pellavaiset touvit vetivät ja venyivät nivellyksissään ja kauttaaltaan lihan suojaamana ja pehmustamana ja kenen tahdosta kaviot jotka puhkoivat aukkoja aamuiseen maausvaan ja kääntyilevä pää ja mahtavien hampaiden kuolainen rivistö ja silmien kuumat kehrät joissa maailma paloi.” s.148.

Tätä maailman paloa on myös John Grady Colessa. Hän ei anna periksi, ei myönnä. Hänessä asuu ikiaikainen, sitkeä cowboy. Katoavassa maailmassa on pidettävä kiinni rakkaimmistaan, on hyväksyttävä menetykset, ymmärrettävä. On oltava viisaampi muita ja ennen kaikkea on

luotettava ystäviin, oltava ystävä vihollisille, eläimille, hevosille. McCarthy'n runollisuus hehkuu yhtä väkevänä kuin verivirrat, joita pitkin jo teoksessa *Veren ääriin* ajelehdittiin Tennesseestä Tyynelle valtamerelle. On ratsastettava eteenpäin.

”Verenpunainen pöly levisi auringosta, Hän kannusti hevosta ja ratsasti eteenpäin. Hän ratsasti ja aurinko värjäsi hänen kasvonsa kuparinvärisiksi ja punainen tuuli puhalsi lännestä illan maan ylitse ja pienet autiomaan linnut lensivät visertäen kuivassa heinikossa ja hevonen ja ratsastaja ja hevonen kulkivat ja heidän pitkät varjonsa kulkivat yhdessä kuin yhden olennon varjo. Kulkivat ja kalpenivat tummuvaan maahan, tulevaan maailmaan.” s.342.

Toinen osa: *Matka toiseen maailmaan*

Teoksen pääosassa on trilogian aloittaneen romaanin tavoin neuvokas nuori mies. Billy Parham vangitsee suden ja lähtee kuljettamaan sitä rajan yli Meksikoon. Sykähdyttävässä tarinassa, joka toimii alkusoittona, trailerina Billyn ja veljensä Boydin pitkälle matkalle väkivaltaiselle rajaseudulle, selviää Billyn luonteenlujuus, hänen sinnikkyytensä. Kahdeksankymmentä sivua suden matkassa Meksikoon on varmasti teoksen hienointa kerrontaa ja lukija seuraa heitä varjon lailla, sydän kylmänä.

”Hän puhui sille pitkään ja koska sutta vahtiva poika ei ymmärtänyt mitä hän sanoi, hän sanoi mitä hänen sydämessään oli. Hän antoi sudelle lupauksia ja vannoi niitä tehdessään itselleen, että pitäisi ne. Että hän veisi suden vuorille mistä se löytäisi kaltaisiaan. Se katsoi häntä keltaisilla silmillään eikä niistä kuvastunut epätoivo vaan pelkästään maailman sydämeen kairautuva mittaamattoman syvä yksinäisyys.” s. 118.

Trilogian kaikissa teoksissa ja myös romaanissa *Veren ääriin* McCarthy kirjoittaa sivukaupalla filosofisia pohdintoja elämän mielekkyydestä. *Veren ääriin* tuomari käyttää useammankin tällaisen puheenvuoron. Tässä teoksessa keskustelua käydään papin ja luhistuneen kirkon raunioissa asuvan nimettömän miehen kesken. Nämä keskustelut luovat harmoniaa kaiken vääristyneisyyden ja väkivallan keskelle, ikään kuin hakien selitystä maailman käsittämättömyydelle. Ne omaavat profeettallisia sävyjä, joissa nähdään päähenkilöiden harhaisten retkien mielettömyys ja antavat selityksiä kaikkeen mykkyYTEEN, joka muutoin ei dialogeissa avaudu. Elämän tarkoitusta selvittää myös kirjan loppupuolella Billyn tielle osuva mustalainen, joka kertoo kolme tarinaa:

”Kolmas tarina, sanoi mustalainen, tulee tässä. Se on tarina kaikista tarinoista. Ja se tarkoittaa, ettei totuutta voi lopultakaan löytää muualta kuin puheesta. Hän piteli käsiään koholla ja katsoi kämmeniään. Aivan kuin ne olisivat tehneet työtä johon hän itse ei ollut ryhtynyt. Menneisyys on kiistakapula johon väittelijät aina vetoavat, hän sanoi. Muistot himmenevät iän myötä. Mielikuvilla ei ole mitään talletuspaikkaa. Rakkaat jotka käyvät luonamme unissa ovat ventovieraita. Pelkkä oikein näkeminen vaatii ponnistelua. Me etsimme todistajaa mutta maailma ei sitä anna. Tämä on kolmas tarina. Se on tarina jonka jokainen kokoaa yksinään siitä mitä hänelle on jäänyt. Hylynkappaleista. Muutamista luista. Kuolleiden sanoista. Miten tehdä niistä maailma? Miten elää siinä maailmassa sitten kun se on tehty?” s.458

Kolmas osa: *Tasangon kaupungit*

Sarjan päättävässä teoksessa McCarthy on saattanut John Grady Colen ja Billy Parhamin yhteen. Nyt miehet työskentelevät rajaseudun pinnalla Mac McGovernin ranchilla, joka on se

viimeinen cowboyn turvasatama kaupungistuvassa ja teknologisoituvassa maailmassa. Eletään 1940- luvun ja 1950- luvun taitekohtaa ja kukaan ei oikeastaan tiedä mitä tulevaisuudella on tarjottavanaan. Johnin kohtalo toistuu rakkaustarinassa *Kaikki kauniit hevoseet* teoksen tapaan. McCarthy kuljettaa tarinaansa antaen lukijalleen viitteitä tragediasta. Teos on erilainen rakenteeltaan verrattuna trilogian kahteen ensimmäiseen romaaniin. Tässä on huomattavasti enemmän dialogia ja rajaseudun kaupungeissa liikuttaessa myös maisemakuvaus jää vähemmälle. Kriitikissään Michiko Kakutani (Pulitzer palkittu kriitikko New York Times, 22.5.1998) kirjoittaa kuinka rajatrilogiasta löytyy kahdenlaista McCarthy: ensinnäkin kirjailija on selkeästi Hemingwayn jälkeläinen ja toisena McCarthy näyttää Faulknerin tyyliä kirjoittajana. Kakutani näkee *Tasangon kaupungit* erityisesti Hemingwayn tyyliin esitettynä tarinan kerrontana. Syy tähän voisi olla dialogi, jonka kaltaista Hemingway kirjoitti Nick Adams – tarinoissaan. Yhden elämäntavan katoavaisuus oli jo esillä trilogian kahdessa ensimmäisessä osassa ja nyt se tuodaan korostetusti esille.

Dialogi

”Mac istui etunojassa sormet sormien lomassa. Poika, hän sanoi, minusta sinun pitäis oottaa vielä.

Mutta jos oot päättänyt siihen ryhtyä niin siitä vaan sitten. Minä autan miten voin.

Kiitoksia kovasti.

Hän pani kädet polville ja nousi. John Grady nousi. Mac pudisti päätä hymynpoikanen huulilla.

Hän katsoi poikaa.

Onko nättiki tyttö?

Kyllä vaan. Nätti ku mikä.

No varmaan niin. Tuohan näyttille. Minäki tahon nähä sen.

Kyllä vaan.

Sanot että se ei osaa englantia?

Ei niin.

Perhana. Hän pudisti taas päätään. No, hän sanoi. Alahan mennä. Liikettä niveliin.

John Grady meni huoneen poikki ovelle ja pysähtyi ja kääntyi.

Kiitos kovasti.

Meehän nyt.” s. 165

Pieni puhekielen murteellisuus pehmentää sävyjä. Näin on puhuttu näillä main aina ja tullaan puhumaan. Jo romaanissa *Veren ääriin* nimeämätön poika puhuu voimakkaasti murtaen. Kaikki päähenkilöt ovat köyhistä oloista lähtöisin ja he eivät puhu kirjakieltä. Tyhmiä he eivät silti ole. John Grady pelaa sakkia isäntänsä kanssa iltaisin ja voittaa. Hän on lukenut hevosista ja tietää kokemuksensa kautta ikäisekseen paljon asioita. Keskustelut ovat lyhyitä, mutta kantavat sisällään syvempiä merkityksiä kuin mitä puheesta voisi päätellä. Tässäkin esimerkissä John Grady ja Macin suhde paljastuu hyvin lämminhenkiseksi, kuin isä puhuisi pojalleen. Isän huoli kuvastuu muutamista sanoista ja eleistä. Ystävyys, toisista huolehtiminen ja vastuunkanto ovat McCarthyin kantavia teemoja ja niitä hän pyrkii tuomaan esiin muutamilla, lähes huomaamattomilla sanoilla.

”Estás bien? hän kysyi.

Sí, tyttö sanoi, Creo que sí.

Hän kysyi että eihän tyttö ihan varmasti ollut muuttanut mieltään.

No, tyttö sanoi. Y tú?

Nunca.

Me quieres?
Para siempre. Y tú?
Hasta el fin de mi vida.
Pues eso es todo.
Tyttö sanoi että oli yrittänyt rukoilla heidän puolestaan mutta ei kyennyt.
Porqué no?
No sé. Creí que Dios no me oiría.
El oiría. Reza el domingo. Dile que es importante.” s.234.

Espanjankielisyys liittää lukijan tilanteeseen, tapahtumaan. Se värittää kerrontaa. Lukija haastetaan vuoropuheluun henkilöiden kanssa. Muun dialogin tavoin kieli on pintatasolla yksinkertaista ja huoletona. Keskustelun käynnistyessä kaikkietävä kertoja ottaa roolinsa ja vastuun siitä eteenpäin, mihin keskustelu päättyy. Kaikki toiminta tapahtuu tekojen kautta. McCarthy ei selitä, mitä henkilöhahmot ajattelevat.

John Grady & Billy

John on näistä kahdesta se epäonninen rakastaja ja haaveilija. Toisaalta hän on hyvin päättäväinen ja vie yleensä aloittamansa asiat päätökseen. Billy on vanhempi ja varovaisempi liikkeissään ja hän yrittää varoittaa John Gradya tämän hankkeen uhkasta. Billy haluaisi auttaa ja tekeekin voitavansa, vaikka sanookin toisin.

”Billy seisahtui tupakka puolimatassa huulille. Hän laski sen takaisin tuhkakuppiin. Se siitä sitten, hän sanoi. Se siitä. Hommaan sinut pakkohoitoon. Oon tosissani, Billy.
Billy nojasi tuolin selkänojaan. Vähän ajan päästä hän huitaisi toisella kädellään ilmaan. Minä en jumalauta usko korviani. Minä tässä vissiin oon hulluksi tullu. Ei saatana, niin sen on pakko olla- Onko sulta viimeinenki järki paennu päästä? Minä se saatanan pässi oon. Mitään tämän verosta en oo eläissäni kuullu. Niin. En minä sille mitään voi.
No et helevetissä niin.
Autatko?
En jumalauta auta. Tiiätkö mitä ne sulle tekee? Ne pistää sinun pään kiinni johonki niitten koneeseen ja kääntää isosta katkasimesta ja käristää sulta aivoja niin kauan ettet enää oo vaaraksi itelles.
Ihan tosi, Billy.
Luuletko, etten minä oo tosissani? Meen kaveriksi kiinnittämään niitä johtoja. Minä en voi sinne mennä. Se tietää kuka minä oon.” s.136 -137.

Kirjaa lukiessa ei voi välttyä konnotaatioilta perinteisen westernin lajityyppiin ja elokuvaan, joiden teemat linkittyvät McCarthyn teokseen. Jo eppisten maisemiensa kautta välkkyvät John Fordin elokuvat näiden tapahtumien taustalla ja ehkä väkivallasta kumpuavan estetiikan myötä mieleeni tuli ensimmäiseksi *Etsijät*. Howard Hawksin *Rio Bravo* korostaa toveruutta, yhteisöllisyyttä ja toisista huolehtimista McCarthyn tapaan. Ehkä myös Hawksin *Punainen virta* voidaan liittää tähän joukkoon. Osittain vertaus on huono, koska kaikissa näissä pääosassa on enemmän tai vähemmän ikääntynyt John Wayne. Sivuosista löytyy Billyn ja John Gradyn veroisia henkilöitä kuten esimerkiksi *Punaisen virran* Montgomery Cliff. Kriitikko Michiko Kakutani esittelee Johnin Mark Twainin Huckleberry Finnin kaltaisena hahmona ja Billyn pikareskina henkilönä. Mielestäni Billy ei suinkaan ole mikään veijarihahmo vaan paremminkin Cervantesin surullisen hahmon ritari, tosin neuvokkaampi

sellainen ja periaatteessa jonkin asteista Don Quijotea heistä molemmista löytyy. Väkivallan reunustamasta maisemasta on hankala löytää ulospääsyä vahingoittumatta joko fyysisesti tai sielullisesti. He ovat jatkuvalla pakomatalla etsimässä kauan kadotettua kotiaan.

Eksistentialismin kourissa

Eräs eksistentialismin perusajatuksista on yksilön kokemus ja hänen olemassaolonsa maailmaan heitettyinä. Tällaisia rajaseudulle viskottuja yksilöitä Billy ja John Grady edustavat. He etsivät, yrittävät löytää elämälleen tarkoitusta. Eri asia on kuinka hyvin he onnistuvat etsinnöissään. Vapaus on heille itseisarvo ja he ratsastavat eteenpäin. Eksistentiaalisuuden käsitteeseen liittyy myös absurdius ja sitä McCarthy käyttää runsaasti muutenkin kuin vain silmittömän ja satunnaisen väkivallan kuvauksissa. *Matkalla toiseen maailmaan* Billy kohtaa erämaassa lentokonetta perässään raahaavan retkikunnan kuin Herzogin *Fitzcarraldossa* tapahtuva höyrylaivan kuljetus viidakossa. Toinen hurja kertomus on siitä, kuinka sokea mies menetti silmänsä. Billy ja John Grady edustavat eksistentialismia erään sen peruskäsitteen eli valinnan vapauden suhteen sekä hakemalla elämälleen jotain merkityksellistä, mutta mikä ei välttämättä ole kovin järkevää. Ei Billyn suden kuljettaminen halki villien erämaiden tai Boydin jäännösten palauttaminen kotikonnuille tunnu kovin viisailta ratkaisuilta. Jo ennalta on arvattavissa, että John Gradyn naisseikkailut eivät voi päättyä hyvin.

Kirjan lopussa Billy kohtaa toisen yksinäisen kulkijan, joka kertoo mystisen tarinan vuorilta ja jonka puhe täyttyy elämän filosofiasta. McCarthy summaa asioita ja jättää lukijan päätettäväksi mikä tarinassa on unta, mikä totta.

”Isien maailma asuu meissä. Kymmenen tuhatta sukupolvea ja enemmänkin. Ilman historiaa muoto ei löydä voimaa luoda itseään uudelleen. Millä ei ole menneisyyttä sillä ei voi olla tulevaisuuttakaan. Meidän kaikkien elämän ytimessä on menneisyys josta se rakentuu eikä siinä ytimessä ole kielen ilmauksia vaan pelkkä tietämisen kokemus ja se on meille yhteinen niin unissa kuin valveilla. Oli ennen kuin ensimmäinen ihminen puhui ja on oleva sen jälkeen kun viimeinen vaikennee iäksi.” s.320

Käännöksestä

Kaijamari Sivillin käännöstyö on erinomaisen hyvää. McCarthyn polveileva, pitkiä lauseita ja pilkkuja sisältävä kerronta etenee käännöksen kautta oivallisen rytmikkäästi. Jotta tavoitetaan sujuvuus hyvällä suomen kielellä, on sanajärjestystä muokattava rohkeasti, aivan kuin Sivill on tehnyt tässä esimerkissä.

“The wind outside and the cold in the room were like those winter nights on the north Texas plains when he was a child in his grandfather’s house. When the storms blew down from the north and the prairie land about the house stood white in the sudden lightning and the house shook in the thunderclaps. On just such nights and just such mornings in the year he’d gotten his first colt he’d wrap himself in his blanket and go out and cross to the barn, leaning into the wind, the first drops of rain slapping at him hard as pebbles, moving down the long barn bay like some shrouded refugee among the sudden slats of light that stood staccato out of the parted board walls, moving through those serried and electric prosceniums where they flared white and fugitive across the barn now on row until he reached the stall where the little horse stood waiting and unlatched the door and sat in the straw with his arms around its neck till it stopped trembling.” s.205

”Ulkona kävi tuuli ja huone oli kylmä ihan samalla lailla kuin lapsuuden talviöinä Pohjois-Texasin tasangoilla isoisän talossa. Kun myrskytuuli oli puhaltanut pohjoisesta ja salammat olivat valaisseet taloa ympäröivän preerian ja ukkosen jyrinä oli tärisyttänyt taloa. Juuri sellaisina öinä ja sellaisina aamuina sinä vuonna kun hän oli saanut ensimmäisen varsansa hän oli mennyt pihan poikki talliin vilttiin kääriytyneenä ja tuulta vasten puskien ensimmäisten sadepisaroiden iskeytyessä häneen kovina kuin pikkukivet ja hän oli kulkenut pitkää tallikäytävää kuin joku huputettu pakolainen seinälaudoituksen raoista staccatona lankeavissa valoviiruissa, sähkön sahalaitaisissa parrasvaloissa kun ne välähtivät tallin poikki valkoisina ja pakenevina, liikkunut kunnes oli päässyt siihen pilttuuseen, jossa pikku hevonen odotti ja hän oli avannut oven säpin ja istunut oljissa kädet varsan kaulan ympärillä kunnes se oli lakannut tärisemästä.” s. 232

Henkilöiden puhe on hienovaraisesti kääntynyt Sivillin käänöksessä murteiseksi ja on alkuperäistä tekstiä voimakkaampaa ilmaisultaan. Tämä on hyvä ratkaisu ja soveltuu saumattomasti kerrontaan. Se synnyttää empatian, joka elää dialogin kaikissa vaiheissa.

“We might get some rain out of that.
We might. It’s rained over in town the last two nights.
Have you had your dinner?
No. I guess I ain’t.
Why don’t you come on to the house.
I better get on back.
I reckon she changed hers.
The boy looked away. He didn’t answer.
There’ll be another along directly. You’ll see.
No there wont.
Why don’t you come on to the house and take dinner with us.
I appreciate it. I need to get back.
You remind me some of myself. Get something on your mind
and just ride.” s.232

”Tuosta saattas saaha vähän vettäki,
Niin saattas. Kaupungissa on satanu kaks yötä.
Ootko syöny iltaruokaa?
En. En oo tainnu.
Lähepä talolle.
Pitää mennä kotiin.
Se oli sitte vissiin tyttö ku muutti mielensä.
Poika katsoi pois päin. Ei vastannut.
Sulla on pian toinen. Saatpa nähä.
Ei ole.
Mitä jos lähtisit talolle ja söisit meidän seurana.
Kiitos tarjouksesta. Mutta pitää mennä.
Taidat olla vähän niinku minä. Saat jotaki päähäs ja lähet
vaan ratsastamaan.” s.264

Väkivallan poetiikkaa

Rajaseudulla kulkija ei voi välttyä väkivallalta. Hän kohtaa sen ennen pitkää. Se on rumaa ja brutaalia ja usein ohi yhtä nopeasti kuin salamanisku. Nämä salammat välähtelevät Meksikon

jylhän vuoriston yllä ja jääkylmä sadekaan ei armahda kun suojaa on turha hakea. Kaiken tämän keskellä tavalliset maalaiset tarjoavat yösjän kulkijalle ja antavat viimeiset haaleat tortillansa vielä matkaeväiksi. Kaikesta huolimatta usko ihmisen hyvyyteen vahvistuu poikien jokaisen hurjan matkan jälkeen. McCarthyn runollisuus kehystää erityisesti trilogian kahta ensimmäistä teosta, mutta on ehdottoman vahvana päätösosassa kuvatessaan yhteisöllisyyttä, toveruutta ja kaihoa kohta katoavaan elämäntapaan ja luontoon, maisemaan, jonka niskaan teknologia huohottaa pedon lailla.

”Hän käänsi hevosen ja lähti laajaa tulvatasankoa etelään. Ratsumies käänsi oman hevosesensa ja lähti takaisin pohjoiseen mutta pysähtyi ennen kuin oli ehtinyt pitkällekään. Hän istui satulassa ja katseli miten poika ratsasti avaraa laaksoa ja hän katseli kauan. Kun poikaa ei enää näkynyt hän kohottautui vähän jalustinten varassa. Kuin aikoisu huutaa pojan perään. Poika ei katsonut taakseen. Ratsumies viipyi vielä hetken hänen kadottuaan. Istui ohjat löysällä ja toinen jalka ristissä satulankaarella ja työnsi hattua taaksepäin ja kumartui sylkäläisemään ja katseli maastoa. Niin kuin maastolla sen läpi kulkeneen hahmon vuoksi pitäisi olla hänelle jotain kerrottavaa.” s.265.

Cormac McCarthy, *Kaikki kauniit hevoseet* (1992, suom. 2014).

Cormac McCarthy, *Matka toiseen maailmaan* (1994, suom. 1995).

Cormac McCarthy, *Tasangon kaupungit*, 2015, *Cities of the Plain*, 1998.